

arkiv«. En ordentlig redegørelse for dette arkiv savnes. Ligeledes en fortegnelse over, hvilke privatarkiver der er benyttet, og hvilke der forgæves er eftersøgt. Studentersamfundets arkiv? Har Albeck haft Oscar Hansens utrykte erindringer? Og netop i en bog som denne ville man forvente at finde en fortegnelse over Folkeuniversitetets skiftende formænd.

Institutionen er interessant. Det er fremstillingen også.

Vagn Skovgaard-Petersen

NING SMITH og JOHANNES THOMSEN (RED.): 10 års kritisk historieforskning, København, Akademisk forlag, 1984. 224 s. 98 kr.

Et barn af det københavnske studenteroprør er ved at blive voksen: Foreningen Kritiske Historikere har passeret de 10 år. Hvilket i sig selv er en præstation, når man sammenligner med så meget af det andet fra dengang, der i mellemtiden er afgået ved en stille død. Ovenikøbet har den haft kræfter nok til at markere sin fødselsdag ved at udsende antologien »10 års kritisk historieforskning«.

Foreningen kom ganske vist først til verden i 1973, men forbindelsen tilbage til 68 er iøjnefaldende. Dens umiddelbare formål var, som det fremgår af indkaldelsen til det stiftende møde, at få samlet de personer op, der hidtil individuelt og uorganiseret havde interesseret sig for *fagkritik* indenfor historie ved Københavns Universitet. Endnu var Marx ikke nævnt, men alle vidste, at det teoretiske grundlag for denne fagkritiske renaissance skulle være marxismen. I det »papir«, man diskuterede sig frem til ved det stiftende møde, vedgik man da også åbent sine hensigter.

Kritiske Historikere, hed det, havde som udgangspunkt »den dialektiske materialisme«. Herudfra ville man i forhold til faget kritisere den herskende forskningstradition, men også udvikle en ny, der klart bygger på den marxistiske teori. Og som en konsekvens heraf ville man i forhold til omverdenen bryde med fagets selvvalgte isolation og solidariser sig med »arbejderklassens, de studerendes og lærernes kamp mod det borgerlige samfund«.

At et foreningsinitiativ med sådanne mål vakte opsigt blandt fagets studerende kan ikke undre – tidspunktet taget i betragtning. Sidenhen faldt interessen da også noget, men nye kræfter kom stadig til, selvom det ikke var helt så meget »in« som tidligere. Op gennem årene gennemførtes et stort antal studiekredse og skolingskurser, emneorienterede seminarer afholdtes med mellemrum, og fra 1975 udsendtes bladet »Kritiske Historikere«. En masse mennesker mødtes, og mange aktiviteter opstod.

Udgivelsen af »10 års kritisk historieskrivning« giver mulighed for at få et foreløbigt svar på spørgsmålet, om hvad der rent fagligt kom ud af denne omfattende virksomhed. Bogen indeholder nemlig artikler om emner, som iflg. redaktørerne i særlig grad har haft foreningens opmærksomhed, hvilket iøvrigt bekræftes af den indledende artikel om foreningens 10-årige historie. Antologiens sammensætning er altså i den forstand repræsentativ.

Det er *Niels Finn Christiansen*, der har påtaget sig den vanskelige opgave at finde rede i foreningens brogede historie. Hans artikel beskriver overskueligt og afbalanceret linjerne i de mange faglige, teoretiske og ikke mindst politiske opgør,

der på godt og ondt har karakteriseret Kritiske Historikere. De indre modsætninger var så mange og dybtgående, at foreningen blev tvunget ud i en praksis, der beskrives som »meget diffus«. Teoretisk var den bestemt af en »marxistisk pluralisme« og organisatorisk af et arbejdsudvalg, der ikke var nogen »egentlig ledelse« (s. 11). Men til gengæld, som det besindigt tilføjes, har vi her sikkert en af forklaringerne på, at foreningen overhovedet overlevede.

Derefter følger syv artikler. I den første skriver *Karl Christian Lammers* ordrigt og omstændeligt om de første fascistiske smågrupper i Italien og Tyskland efter Første Verdenskrig, inden de gjorde deres egentlige historiske entré. Derefter behandler *Henrik Jensen* forholdet mellem basis og overbygning i overgangen fra feudalisme til kapitalisme, hvor han på det teoretiske område tydeligvis har vanskeligheder med at finde sig selv. Artiklen diskuterer væsentlige problemstillinger og præsenterer megen ny litteratur, men skæmmes af indforstået snak og skråsikker polemik.

Ning Smith og *Signild Vallgård* har skrevet en artikel om de krav, der stilledes til arbejdskraften i 1700-tallets Danmark. Der påvises en sammenhæng imellem den voksende diciplinering og en begyndende kapitalistisk produktionsmåde, men der advares mod en for »håndfast« fortolkning af de materielle forandrings betydning for de bevidsthedsmæssige ændringer. I den næste artikel bliver vi indenfor den samme problemstilling. *Jens Boel* gennemgår godsejernes og borgerskabets forskellige syn på landarbejderspørgsmålet mellem 1848 og 1875, altså i en periode, hvor den kapitalistiske produktionsmåde for alvor vandt frem indenfor landbruget. Striden beskrives som et opgør imellem paternalistiske levn fra det gamle samfund og liberalistiske idéer, der bæres frem af den nye tid.

Mogens Rüdigers efterfølgende artikel om Gustav Bang og det kritiske gennembrud er en af bogens mest gennemarbejdede og afklarede artikler. Den viser os faghistorikeren Bang på hans ensomme vej ind i og ud af spændingsfeltet mellem positivisme, historisme og marxisme i tiden omkring århundredskiftet. Kvindehistorien har man overladt til *Lise Skjot-Pedersen* og *Leif Laursen*, der skriver om de kvindelige butiks- og kontorfunktionærer fra 1918 til 1940. De særligt diskriminerende løn- og arbejdsforhold, den kvindelige arbejdskraft var underkastet, sættes i forbindelse med tidens opfattelse af kvindens hovedrolle som hjemmegående hustru og mor. Endelig slutter *Johannes Thomsen* af med en artikel, han kalder »Kampen imod slendrian – teknologi og arbejdsdisciplin i dansk industri«. Formelt set er det nok det, han beskæftiger sig med; men reelt er artiklen en overkomprimeret, skitseagtig behandling af de senere års teknologiteoretiske diskussioner. Alene det sproglige udtryk lader selv den mest ihærdige læser i stikken.

Trods artiklernes forskellighed har de flere fællestræk. I dem alle tilstræbes en grundig redegørelse for det empiriske arbejdes teoretiske forudsætninger. Herunder er det karakteristisk, at næsten alle forfattere ustandseligt reflekterer over marxismens værdi som videnskabelig teori. Tidligere tiders kritik af alt andet end ens egen marxismeforståelse synes at ligge lysår tilbage. Problemstillingen er nu snarere, om marxismen skal helt ud, eller om den blot hidtil er blevet forstået og anvendt for »dogmatisk«.

En medvirkende årsag til, at det er kommet så vidt, er tydeligvis foreningens nye interesse for de franske bevidsthedshistorikere. Nu har man i årevis gjort det til en dyd næsten udelukkende at beskæftige sig med den samfundsmæssige basis. Hvilke teoretiske komplikationer må der derfor ikke opstå, når man efterhånden

lader sig overbevise om overbygningens – måske endog – selvstændige eksistens og betydning? Hvor man før koncentrerede sig om årsagerne til, at historien forandrede sig, skal man nu pludselig til at interessere sig for årsagerne til, at den *ikke* forandrede sig. Ikke mærkeligt, der opstår problemer.

»10 års kritisk historieforskning« demonstrerer klart, at Kritiske Historikere har nået nogle faglige resultater især på det teoretiske område, der fortjener respekt og opmærksomhed. Men den viser også og vedstår udtrykkeligt selv, at det har knebet med at leve op til de høje idealer fra 1973. En smule maliciøst kunne man i den anledning foreslå foreningen at finde trøst i Bernsteins ord: målet er intet, bevægelsen er alt.

Claus Larsen

OLDTID OG MIDDELALDER

GUSTAV HERMANSEN: *Ostia. Aspects of Roman City Life*. Alberta, The University of Alberta Press, 1981. XV, 261 s. Ill. 30 canadiske dollars.

Forfatteren af denne bog vil være ældre danske læsere velbekendt. Han fødtes i 1909, blev cand.mag. i klassisk filologi i 1933, dr.phil. i 1940 på afhandlingen *Studien über den Italischen und Römischen Mars*. Tillige har han oversat såvel Titus Livius som Erasmus og været medarbejder ved *Diplomatarium Danicum*. Efter at have været knyttet til Statsbiblioteket i Århus fra 1942 udvandrede han i 1950 til Canada og slog sig ned som farmer. Snart knyttedes han dog til det nye universitet i Alberta som professor i classics, og i en årrække ledede han dette universitets sommerskole i Rom, hvor man simpelt hen lejede den britiske skole et par måneder. Da han i 1984 afgik ved døden havde han et omfattende forfatterskab bag sig, blandt andet nærværende bog, der er frugten af hans *inspirerende undervisning i Ostia selv*. Bogen er en række afhandlinger om centrale enkeltemner inden for vor tolkning af den romerske by, terminologiske studier over *Ostias collegia*, d.v.s. de fagmæssige sammenslutninger, kroerne, brandvæsen samt kornlagre og kornmagasiner. Alle emner behandles historisk-filologisk samt arkæologisk, og Hermansen er velbevandret såvel i de litterære kilder – langt ind i *Corpus Juris'* kringelkroge – som i det arkæologiske materiale, som herved får en ny og dyberegående tolkning end man ofte finder det i nyere litteratur. Hermansen viderefører med disse studier en fin tradition for alsidighed, som altid har præget oldtidsforskningen, når den er bedst.

J. E. Skydsgaard

OLE FENGER: *Gammeldansk ret. Dansk rets historie i oldtid og middelalder*. Århus, Centrum, 1983, 156 s.

Gammeldansk ret betegner i Ole Fengers sprogbrug tiden frem til Margrethe I, og ud fra de synspunkter, hvorpå han baserer sin periodisering, forekommer det